

Черняєва О.П.,
студентка
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Хом'як І.В.,
к.б.н., доц. доцент кафедри екології та географії
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир

ТЕРАТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ *ELYMUS REPENS* (L.) GOULD

Часто причиною тривалого неуспіху в розв'язанні якоїсь екологічної проблеми є нездатність подивитися на неї зі сторони. Ми нерідко нелогічно узагальнюємо наш обмежений досвід, переносячи його на усю множину явищ. Як в астробіології часто панує «земний шовінізм», який обмежує можливості вчених щодо пошуку позаземного життя чи глибокого розуміння нашого рідного, так і в екології, спостереження в межах одного регіону чи в межах традиційної суб'єктивної парадигми не дозволяють зблизити наші теоретичні моделі із реальними об'єктами та явищами. Це часто призводить до побудови неефективних алгоритмів дій або тих, які приносять протилежний очікуваному ефект. Таке сталося, наприклад, коли відбувається підміна оселищної концепції, створеної як результат тривалих, численних наукових досліджень та природоохоронної практики, принципом строгої заповідності, що виник із надр лівого ідеології в межах романтичного екологізму другої половини ХХ століття. Прикладом такої когнітивного викривлення є бачення екологічної ролі видів віднесених до категорії «бур'яни» або «рудерали». З моменту, коли приблизно в 8 тисячолітті до нашої ери людина перейшла до зменшення своєї інтеграції в природні екосистеми, вона почала створювати специфічне трансформоване середовище. Для вирощування перших злаків виникла необхідність порушувати природний рослинний покрив, для того щоб збільшити їхню конкурентоздатність. Вибиваючи «ворогів» для їстівних злаків, людина утворювала ділянки із порушеним субстратом на які, дуже активно стали проникати види, які в подальшому були названі «бур'янами». Але, це дуже спрощений погляд на екологію цих видів. За оцим розподілом на сьогодні в Україні частина небезпечних для здоров'я людини та довкілля видів не вносяться до карантинних списків. Однак, ми маємо зрозуміти, що ці види не виникли протягом перших століть початку землеробства. Вони вже існували в природі, тому що еволюція видів рослин триває десятки тисяч років. Тоді логічним є запитання – які екосистеми біли «рідними» для цих видів до моменту, коли з'явилася рілля?

Руйнування частини рослинного покриву пов'язане із порушенням ґрунту відбувається не лише завдяки людській діяльності. Воно може бути викликане геофізичними процесами (пожежі, водна та вітрова ерозія, тектонічні явища...) або біотичними (діяльність тварин) процесами. Такі порушені субстрати одразу намагалися заселити інші види, які намагалися за рахунок експансії уникнути конкуренції та збільшити шанси на виживання популяції. Протягом тривалого часу з'явилося кілька екологічних груп автотрофів, які були краще пристосовані до заселення піонерних субстратів. На перших стадіях первинних автогенних сукцесій, особливо в умовах дефіциту необхідних факторів середовища панували екстремофіли, а у вторинних сукцесіях рослини здатні продукувати велику кількість насіння та поширювати їх на значні відстані або що мають кореневища і поширюються, як вегетативно так і генеративно. Останні представляють проміжний тип стратегії і здатні існувати, як при первинних, так і при вторинних сукцесіях. Часто вони домінують в екотонах поміж первинним субстратом та непорушеною частиною чи її фрагментами.

Одним із яскравих представників цієї групи є *Elymus repens* (L.) Gould. Це кореневищна трав'яна рослина із родини Злакові (*Poaceae* Barnhart). Вона має прямостоячі чи висхідні циліндричні стебла із потовщеними вузлами і порожніми міжвузлями. Її суцвіття прямостоячий складний багатоквітковий колос. Вид поширений в усіх помірних та приполярних широтах світу. Однак переважно в північній півкулі (Європі та Північній Америці). Може бути «злісним бур'яном» на сільськогосподарських угіддях, часто трапляється на помірно зволжених перелогах або займати будь яку територію із нещодавно порушеним ґрунтом. У більш вологих місцях (на субстратах із порушенням дренажу ґрунту) на території Полісся його роль виконує *Tussilago farfara* L. а на більш сухих – *Elytrigia intermedia* (Host) Nevski чи *Carex hirta* L.

Вид в житті людини може відігравати не лише роль бур'яна а й використовуватися з іншою метою. Мова йде не лише як потенційну кормову або їстівну рослину чи фітотерапевтичну сировину. Його можна використовувати із метою комплексної рекультивації, тератрансформації колонізованих планет або для захисту екосистем населених пунктів від проникнення небезпечних інвазійних видів.